

۳۰ دی ماه ۱۴۰۰ ، استان یزد

ویژگی‌های حضرت خدیجه (س) از منظر قرآن کریم و روایات

افتخار قاسم زاده*

چکیده

در قرآن کریم نام حضرت خدیجه (س) به عنوان یکی از زنان مؤمن رشدیافته آورده شده است که در برهه ابتدایی اسلام می‌زیسته است. درباره این حضرت، ویژگی‌های مهم و متعددی در قرآن کریم و روایات مطرح شده است. از جمله این ویژگی‌ها، می‌توان به طاهره، کرامت، سبقت در ایمان و... اشاره کرد که اهم این ویژگی‌ها و خصوصیات، احسان و بذل اموال خویش نسبت به پیامبر اکرم (ص) است. به طور کلی، حضرت خدیجه (س) در ابعاد گوناگون انسانی، شخصیتی والا و ارزشمند داشت که به عنوان الگویی شاخص و ارزشمند برای تمام انسان‌ها به ویژه بانوان است. تحقیق حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و با شیوه کتابخانه‌ای و با اتکا به قرآن کریم و روایات، ابتدا به توضیح مختصری از زندگی حضرت خدیجه (س) پرداخته است تا زوایایی از زندگی ایشان برای خوانندگان مکشوف شود. سپس با بیان ویژگی‌های مثبت آن حضرت، ویژگی بارز و برجسته ایشان را شناسایی کرده و به توضیح و تبیین آن پرداخته است.

واژگان کلیدی: حضرت خدیجه (س)، پیامبر اکرم (ص)، بانوی کرامت و احسان، ام‌المؤمنین.

* دانش آموخته کارشناسی ارشد گروه تاریخ فرهنگ و تمدن ملل اسلامی، دانشکده علوم و تحقیقات اسلامی، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)،

قزوین، ایران. eftekhargasemzadeh@gmail.com

۱. مقدمه

خداوند متعال، قرآن را برای هدایت مردم نازل کرده است و برای سعادت و کامیابی آنها در این کتاب از هر شیوه و روش مناسب تبلیغی استفاده نموده است، به این معنا که هم از زبان قصه استفاده کرده است و هم از ضرب‌المثل‌ها و هم از وعده و وعیدها و هم از انذار و تبشیرها و هم از سویی شخصیت‌های منفی و شخصیت‌های رشد یافته و متعالی را معرفی کرده است که هر شخص مدبری را به تأمل و می‌دارد که قرآن تماماً در پی تحقق یک هدف متعالی و مقدس است و آن تطهیر جان از زنگار رذائل و آراسته شدن به زبور فضائل و در یک کلام رسیدن به مقام قرب الهی است.

در این میان زنانی با لبیک‌گویی به دعوت الهی راه تقوی را پیش گرفتند و با تأسی به انبیای الهی، خود را به اوج فضائل و کرامات انسانی رساندند و چراغ راه هدایت بشری گشتند. معرفت عمیق به سیمای این زنان صالح با استفاده از استدلالات محکم قرآنی و حدیثی، به‌عنوان الگوهای شاخص برای تمام انسان‌ها مخصوصاً بانوان امری ضروری است. بر اساس آیات و روایات، این شخصیت‌های رشد یافته الهی از خصوصیات و ویژگی‌های مثبت قابل توجهی برخوردارند که نشانه عظمت و بزرگی شخصیت این بزرگواران است؛ اما در لابه‌لای این خصائص خوب و نیکو، برخی نمود و جلوه‌ای ویژه دارند و تالو و درخشش آنها در دریای بیکران معارف، بسیار چشمگیر است.

از جمله این زنان، حضرت خدیجه (س) می‌باشد که از مهم‌ترین شخصیت‌های تاریخ صدر اسلام به شمار می‌روند. ایشان به‌عنوان اولین بانوی مسلمان در ترویج فرهنگ اسلامی و الگوی یک زن مسلمان نقش والای خود را ایفا کرده است و بانوان بسیاری از تربیت عملی وی درس‌ها آموخته‌اند. درباره این حضرت ویژگی‌های مهم و متعددی در قرآن کریم و روایات مطرح شده است که از مهم‌ترین فضائل این بانوی عظیم‌الشان می‌توان به کرامت و احسان، عقل و درایت، موحد بودن، ولایتمداری، بهترین و صادق‌ترین همراه و مایه آرامش پیامبر (ص)، خلق و خوی پسندیده اشاره کرد و لقب ام‌المؤمنین لقبی است که قرآن کریم بر ایشان نهاد و این بیانگر جایگاه و عظمت حضرت خدیجه (س) است.

حال در این پژوهش قصد داریم به این سؤال‌های اصلی پاسخ بدهیم که حضرت خدیجه (س) به‌عنوان یکی از زنان شاخص مؤمن قرآنی، چگونه در قرآن کریم و روایات معرفی شده است؟ و اهم ویژگی‌های مطرح شده در قرآن کریم چیست؟ در همین راستا، در این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و با شیوه کتابخانه‌ای و با جستجو در آیات مربوط به زنان صالح در قرآن کریم و فهم آن از طریق رجوع به کتب تفاسیر، روایی و سایر منابع دسته اول، بدین صورت که ابتدا پس از شناخت منابع، به گردآوری اطلاعات (از شیوه فیش‌برداری) پرداخته شده و سپس بر پایه اطلاعات گردآوری شده، به تدوین مقاله جهت پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها اقدام شده است.

۲. حضرت خدیجه (س): زن بی‌نیاز ساخته پیامبر (ص)

خدیجه به وسیله قرابت فامیلی با رسول خدا از یک طرف و ملاحظه اخلاق حمیده او در بازرگانی از طرف دیگر و شنیدن اخبار رسالت او از علمای یهود و نصارا از سوی سوم عاشق و دل‌باخته معنوی پیامبر بود و گاهی بدین منظور گریه می‌کرد و در شب‌هایی خواب به چشم او فرو نمی‌رفت و لذا مشکل خود را با پسر عمویش که عالم برجسته نصارا بود در میان گذاشت. او دعایی نوشت و خدیجه آن را زیر بالشتش گذاشت و شبانه در عالم خواب پیامبر را دید و آینده برایش روشن شد و چون چشم برگشود، دیگر پس از آن خوابش نمی‌برد تا اینکه سرانجام کنیزش نفیسه و به قولی خواهرش را به سراغ پیامبر فرستاد و رسماً درخواست ازدواج کرد (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۱۶، ص ۲۳، ح ۱۹)؛ و بدین سان دست تقدیر الهی رقمی دیگر زد و دو انسان بی‌ظنیر و نمونه را به وصلت یکدیگر درآورد.

امام باقر (ع) می‌فرماید: «از خدیجه در خانه پیامبر خدا (ص) قاسم، طاهر، ام‌کلثوم، رقیه، فاطمه و زینب متولد گردیدند» (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۲۲، ص ۱۵۱، باب ۱، ح ۲؛ شیخ صدوق، ۱۴۰۳، ج ۲، ص ۴۰۴، ح ۱۱۵).

۳. شخصیت با عظمت حضرت خدیجه (س)

روایات و احادیث بسیاری در مجد و شرافت حضرت خدیجه (س) نقل شده است که در این بخش تنها به چند مورد اکتفا می‌شود که مجموعه این روایات، دلالت روشنی بر شخصیت خورشید پرفروغ عالم اسلام، ام‌المؤمنین «حضرت خدیجه (س)» دارد.

الف) از قول امیرالمؤمنین (ع) نقل می‌کنند: روزی پیامبر در کنار همسرانش به یاد خدیجه گریه کرد. عایشه گفت: چه خبر است که برای پیر زنی از قبیله بنی اسد این همه گریه می‌کنی؟! رسول خدا در جواب گفت: شما آن وقت که مرا تکذیب می‌کردید و کافر بودید او ایمان آورد و تصدیقم کرد و هیچ یک از شما فرزندی نیاوردید ولی او فرزندانمی آورد (مجلسی، ۱۴۰۴، ج ۱۶، ص ۸، باب ۵، ح ۱۲).

ب) از قول پیامبر (ص) ابوسعید خدری می‌گوید: رسول خدا فرمود: وقتی که در شب معراج، جبرئیل مرا به سوی آسمان‌ها برد و سیر داد، هنگام مراجعت به جبرئیل گفتم: آیا حاجتی داری؟ جبرئیل گفت: حاجت من این است که سلام خدا و سلام مرا به خدیجه برسانی. پیامبر وقتی به زمین رسید، سلام خداوند و جبرئیل را به خدیجه ابلاغ کرد. خدیجه گفت: «همانا ذات پاک خدا سلام است و از اوست سلام و سلام به سوی او باز می‌گردد و بر جبرئیل سلام باد» (همان، ص ۷، باب ۵، ح ۱۱).

حضرت خدیجه (س)، همسر مهربانی برای پیامبر بود و اولین زنی بود که به وی اسلام آورد و با تصدیق رسالت پیامبر تا آخرین لحظه، دست از حمایتش بر نداشت. چنان چه پیامبر می‌فرماید: «دین اسلام به وسیله دو عامل استوار شد: یکی شمشیر علی و دیگر مال خدیجه» (قزوینی، ۱۴۰۴: ۲۶۶).

۴. خصوصیات حضرت خدیجه (س)

سجایای اخلاقی حضرت خدیجه (س) بسیار زیاد است. او بانویی مبارکه (مجلسی، ج ۱۴، ص ۳۲۳، باب ۲۱، ح ۳)، فاضله، کامله (همان، ج ۱۶، ص ۵، باب ۵) و ... بود که در کنار پیامبر برگزیده الهی قرار گرفت. ملاک فضل زنان به علم، عبادت، معرفت، صبر و شکیبایی، تربیت اولاد صالح، تدبیر منزل و خوب شوهرداری است که همه این فضایل در خدیجه بود (محلّاتی، بی‌تا، ج ۲، ص ۲۰۴). حال در این مجال مختصر به گوشه‌ای از صفات این بانوی نمونه عالم اشاره می‌شود.

۴-۱. القاب

القاب هر کسی در واقع بر اساس اوصاف بارز او، انتخاب و گذارده می‌شود که در این بخش به برخی از القاب حضرت خدیجه (س) اشاره خواهد شد.

۴-۱-۱. طاهره

از برجسته‌ترین لقب‌های بانوی فرزانه حجاز، «طاهره» است؛ چرا که آن حضرت با آن که در میان ناز و نعمت و اعتبار خانوادگی زندگی می‌کرد، اما این امکانات هرگز نتوانست ایشان را از مسیر پاکی و عفاف خارج کند. او با آن که قبل از آشنایی با پیامبر (ص) مدیریت یک مجموعه بزرگ اقتصادی را بر عهده داشت و ده‌ها مرد در تشکیلات او بودند؛ اما جز به قدر ضرورت با آنان ارتباط نداشت. علامه مامقانی می‌نویسد: «و کانت تدعی فی الجاهلیه بالطاهره، خدیجه در روزگار تیره و تاریک جاهلیت، پاک روش و پاک منشی یا طاهره خوانده می‌شد» (مامقانی، ۱۳۵۲، ج ۳، ص ۷۷)؛ که این به خاطر پروا و معنویت بسیار ایشان بوده است و در فرازی از زیارت نامه پیامبر نیز آمده است: «السلام علی أزواجک الطاهرات الخیرات أمهات المؤمنین خصوصاً الصدیقه الطاهره الزکیه الراضیه المرضیه خدیجه الکبری أم المؤمنین، سلام بر همسران پاک و نیکو کردارت که مادران مردم با ایمان هستند، به ویژه بر آن بانوی تصدیق‌گر حق، آن بانوی پاک سرشت و پاک منش و ... حضرت خدیجه کبری (س) مادر مؤمنین» (مجلسی، ج ۹۷، ص ۱۸۹، باب ۳، ح ۱۱). بعد از سلام و تحیت بر همه زن‌های طاهره پیامبر که به فرمایش قرآن ام‌المؤمنین اند، سلام خصوصی و جداگانه‌ای بر حضرت خدیجه به همراه لقب طاهره آمده است؛ بنابراین حضرت از حد اعلی پاکی و طهارت برخوردار بودند که به طور ویژه با این القاب مورد تحیت و سلام قرار گرفته است.

۴-۲. خصوصیات فردی

حضرت خدیجه در اسلام و ایمان بر همگان پیشی گرفته بود و به‌عنوان شریک زندگی پیامبر، غم‌ها را از کالبد وجود نازنین حضرت رهانیده و در تمام فراز و نشیب‌های زندگی، انیس و مونس واقعی‌اش بود.

۴-۲-۱. اولین زن مسلمان

ابن عباس گفته است: «فکان اول من صلی من الرجال امیر المؤمنین و من النساء خدیجه، اولین کسی که مسلمان شد و نماز خواند از مردان، حضرت علی (ع) و از زنان حضرت خدیجه (س) بود» (محدث نوری، ۱۴۰۸، ج ۶، ص ۴۵۵، ح ۷۲۲۱-۵).

خانه حضرت خدیجه (س) اول خانه‌ای بود که نور اسلام در آن تابید. امام علی (ع) می‌فرماید: «و لم یجمع بیت واحد یومئذ فی الاسلام غیر رسول الله و خدیجه و أنا ثالثها، در آن روز اسلام به خانه‌ای راه نیافته بود غیر از خانه‌ای که در آن رسول خدا (ص) و خدیجه (س) بود و من سومین نفر آن‌ها بودم» (مجلسی، ج ۱۶، ص ۱۶، باب ۵، ح ۱۶)؛ بنابراین حضرت خدیجه (س) مقامی دارد که هیچ‌احدی از زنان عالم به مقام او نخواهد رسید و آن مقام اولین زن مسلمان به رسول خدا است.

۴-۲-۲. سبقت در ایمان

«خدیجه سابقه نساء العالمین الی الایمان بالله و برسوله، حضرت خدیجه اولین زن عالم است که در ایمان به خدا و رسولش از همه سبقت گرفت» (مجلسی، ج ۲۳، ص ۱۱۱، باب ۷، ح ۱۹). در این روایت به ایمان و اعتقاد قلبی حضرت خدیجه به خدا و رسولش به‌عنوان اولین مؤمن و سبقت‌گیرنده در ایمان اشاره شده است و ایمان درونی غیر از اظهار و اقرار زبانی به اسلام است؛ چنان‌که بعضی افراد اظهار اسلام نمودند؛ اما هرگز ایمان به قلب‌هایشان راه نیافت؛ بنابراین مقام ایمان بالاتر و اثرگذارتر از مقام اسلام است.

۴-۲-۳. تأیید و تصدیق پیامبر (ص)

پیامبر (ص) هرگاه به یاد خدیجه می‌افتاد می‌گریست و می‌فرمود: «خدیجه و این مثل خدیجه صدقتنی حین کذبنی الناس و ازرتنی علی دین الله و أعانتنی علیه بماله، خدیجه و کجاست مثل خدیجه؟ مرا تصدیق کرد هنگامی که مردم مرا تکذیب کردند و یاور من در راه پیشرفت دین خدا بود و مرا به وسیله مال خود کمک کرد» (نمازی شاهرودی، ۱۴۱۸، ج ۳، ص ۳۶). به راستی بانوی بزرگ اسلام را باید کمک کار بزرگ برای پیامبر در جهت ترویج و نشر اسلام و مایه سکون و آرامش حضرت در امر رسالت دانست.

۴-۲-۴. احسان و بذل اموال به پیامبر (ص)

پیرامون مظاهر ثروت خدیجه نوشته‌اند: «برای خدیجه خانه وسیعی بود که وسعتش همه اهل مکه را در خود جای می‌داد. قبه‌ای از حریر آبی رنگ ابریشمی بر بام خانه‌اش برافراشته بودند و مردم به خانه‌اش رفت و آمد می‌کردند و به فقرا کمک می‌شد. چهار صد غلام و کنیز امور اقتصادی و شخصی او را اداره می‌کردند»

(مجلسی، ج ۱۶، ص ۲۱، باب ۵، ح ۱۹)؛ و ایشان تمام اموالش را با همه کثرتی که داشت در اختیار رسول خدا قرار داد و بنا بر آیه شریفه «و وجدک عائلاً فاغنی» پیامبر را بی نیاز ساخت. البته دامنه این یاری مالی به سال‌های اولیه ازدواج ختم نشد، بلکه هنگام محاصره اقتصادی در شعب ابی طالب و حتی بعد از آن نیز اموال خدیجه نقش اساسی در نجات اسلام و مسلمانان از نابودی ایفا کرد تا آنجا که پیامبر (ص) فرمود: «هیچ ثروتی، هرگز مثل ثروت خدیجه به من سود نرساند» (همان، ج ۱۹، ص ۶۳، باب ۶، ح ۱۸).

۴-۲-۵. غم‌زدایی از پیامبر (ص)

خدیجه دوران سخت و پر فراز و نشیبی را در کنار پیامبر (ص) سپری کرد؛ اما هیچ گاه ناراحتی‌اش را اظهار نمی‌کرد بلکه همیشه با سیمایی خندان و اخلاق خوش خود، یار شفیع و همراه و مددکار پیامبر بود. در آن دوران پر محنت ابتدای رسالت که هر روز پیامبر (ص) با مشکل و مخاطره‌ای رو به رو بود و چه بعد آن، این خدیجه بود که همواره غم‌ها را از قلب و جان پیامبر می‌زدود؛ چنان چه در روایتی آمده است: «خدیجه وزیر راستین اسلام بود و رسول خدا به وسیله یاری‌ها و حمایت‌ها و محبت‌های او آرامش می‌یافت و تسلی خاطر پیدا می‌کرد» (همان، ج ۱۹، ص ۵، باب ۵، ح ۴؛ ج ۱۶، ص ۱۰، باب ۵، ح ۱۲).

۴-۲-۶. قبول ولایت امیرالمؤمنین (ع)

روزی رسول خدا (ص)، خدیجه (س) را در کنار خود نشان داد و فرمود: برای اسلام شروطی است: اقرار به توحید، اقرار به رسالت رسولان، اقرار به معاد و اطاعت اولی الامر و ائمه معصومین با برائت از دشمنان ایشان. خدیجه به همه اقرار کرد و یکی یکی امامان معصوم را تصدیق کرد و در خصوص ولایت علی بن ابی طالب، پیامبر (ص) به خدیجه فرمود: ای خدیجه! این علی مولا و سرور تو و مولا و سرور همه مؤمنین و امام بعد از من است. خدیجه فرمود: ای رسول خدا! قطعاً بیعت بر آن چه گفتی با علی بیعت کردم و خدا و تو را بر این بیعت شاهد می‌گیرم و خدا از حیث شاهد بودن و علیم بودن کافی است (همان، ج ۱۸، ص ۲۳۲، باب ۱، ح ۷۵؛ ج ۶۵، ص ۳۹۲، باب ۲۷، ح ۴۱).

۴-۲-۷. نیل به آخرین درجه کمال

پیامبر اکرم (ص) فرمود: «مردان زیادی به نهایت درجه کمال رسیدند؛ اما از زنان فقط حضرت آسیه دختر مزاحم همسر فرعون، مریم دختر عمران، خدیجه دختر خویلد و حضرت فاطمه (س) به نهایت کمال رسیدند» (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱۹، ص ۳۴۶؛ طبرسی، ج ۵، ص ۳۲۰). به گونه‌ای که در روایت آمده است که خدیجه یکی از این چهار زن است که بهشت مشتاق او است (مجلسی، ج ۴۳، ص ۵۳، باب ۳، ح ۴۸).

۳-۴. ویژگی برجسته حضرت خدیجه (س)

حضرت خدیجه (س) در ابعاد گوناگون انسانی، شخصیتی والا و ارزشمند داشت؛ اما ویژگی برجسته و شاخص حضرت، همان احسان ایشان نسبت به پیامبر اکرم (ص) است؛ چنان چه در روایتی از امام صادق (ع) آمده است که خداوند ۱۲ زن را در قرآن کریم یاد کرده و ویژگی آن‌ها را نیز به کنایه بیان داشته است که ویژگی احسان از خدیجه می‌باشد «الإحسان من خدیجه» (همان، ج ۴۳، ص ۳۳، باب ۳، ح ۳۹). خداوند در آیه هشت سوره ضحی، إعطاء نعمت غنا به پیامبر را بیان می‌کند که این کنایه از احسان مالی خدیجه به حضرت است که موجب غنای پیامبر شد. اکثر مفسرین نیز در تفسیر آیه مذکور، احسان مالی خدیجه را عامل غنای پیامبر دانسته‌اند (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۲۰، ص ۳۱۰؛ طبرسی، ۱۳۷۲، ج ۱۰، ص ۷۶۷؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲۷، ص ۱۰۵)؛ یعنی خداوند کریم با مال خدیجه پیامبر را بی‌نیاز کرده است؛ اما باید گفت: احسان حضرت خدیجه، ابعاد گسترده‌تری دارد و در حقیقت این بانوی کرامت با جان و مالش پیامبر را در انجام رسالت عظیمش یاری کرد.

۱-۳-۴. خدیجه بانوی کرامت و احسان

درباره احسان حضرت خدیجه (س) نمی‌توان حد و مرزی بیان نمود و باید گفت: حضرت تمام وجود خویش را به پیامبر احسان نمود. او آن چنان همدل و همراز، انیس و یاور پیامبر و غمگسار او در دوران پر محنت ابتدای رسالت در مکه بود که هر گاه پیامبر به یاد خدیجه و احسان او می‌افتاد، اشک از چشمانش جاری می‌شد؛ اما به جهت سرمایه فراوان خدیجه که ناشی از تدبیر و تلاش فوق‌العاده اقتصادی او بود، احسان مالی حضرت نیز بسیار درخشنده و تابناک است. او پس از ازدواج با پیامبر تمام دارایی خود را در نهایت اخلاص و با عشق بی‌نظیر خود در اختیار پیامبر خدا قرار داد. حضرت خدیجه (س) آن قدر در اظهار عشق و احسان به

پیامبر پیش رفت که حتی تأمین مهریه خود را از طرف پیامبر (ص)، از اموال خویش بر عهده گرفت و گفت: «قد زوجتک یا محمد نفسی و المهر علی فی مالی» (حر عاملی، ۱۴۰۹، ج ۲۰، ص ۲۶۳)؛ و همچنین در احسان و إعطاء خانه خود به پیامبر فرمود: «فبیتی بیتک و أنا جاریتک، خانه من خانه تو است و من کنیز تو هستم» (مجلسی، ج ۱۶، ص ۳، باب ۵، ح ۸)؛ بنابراین باید حضرت خدیجه (س) را الگوی احسان و نیکوکاری دانست.

۵. رحلت حضرت خدیجه (س)

حضرت خدیجه اولین زنی بود که پیامبر با او ازدواج کرد و در دوران حیات خود تنها همسر پیامبر بود. او پس از ۲۵ سال زندگی با پیامبر خدا در سن ۶۵ سالگی و در دهم رمضان سال دهم بعثت به لقاء الله پیوست (الامین، ۱۴۰۹، ج ۶، ص ۳۰۸). او از دنیا رفت ولی یادش دائماً برای پیامبر زنده بود طوری که هرگاه پیامبر از او یاد می کرد برایش طلب آمرزش می نمود و از او ستایش و سپاس داشت (مجلسی، ج ۱۶، ص ۱۳، باب ۵، ح ۱۲). پیامبر به خاطر آن سال را عام الحزن نامید (ابن شهر آشوب مازندرانی، ۱۳۷۹، ج ۱، ص ۱۵۰) و گاهی گوسفندی ذبح می نمود و گوشت آن را میان دوستان خدیجه تقسیم می کرد و بدین وسیله یاد او را گرمی می داشت.

الگو قرار گرفتن زنان مؤمن برای مردان و زنان، دلالت روشنی بر این حقیقت دارد که خداوند، زن را چنان به رسمیت می شناسد که می تواند انسان متعالی باشد و از همه پرتگاه های خطرناک بگذرد و در برابر همه انگیزه های شیطانی، مقاومت نماید. این بدان معنا است که زن نمونه، از جایگاه انسانی مشترک خود، می تواند با عطای انسانی و اخلاقی خویش، در سطحی قرار گیرد که از همه تفاوت های جنسی فارغ آمده و همان گونه که برای زنان، اسوه می باشد، برای مردان نیز به عنوان الگو قرار بگیرد. استفاده از درس های زندگی این زنان نمونه به عنوان سرمایه های تاریخی بشر که حاصل زحمات انبیا و اولیای خدا می باشد می تواند زنان را از انحطاط و عقب ماندگی تاریخی نجات بخشد و به نیروهای فعال و تأثیرگذار در عرصه های مختلف جامعه تبدیل کند.

۶. نتیجه گیری

در مجموع بر اساس آنچه که ارائه شد می‌توان نتیجه گرفت که جایگاه و نقش حضرت خدیجه (س) در سخت‌ترین دوران تاریخ اسلام بر کسی پوشیده نیست، او در دوران بعثت با حمایت‌های مادی و معنوی خویش از پیامبر اکرم (ص) نقش مهمی را در تثبیت و گسترش اسلام ایفا نمود. او یک الگوی نمونه برای زنان و مردان جامعه می‌باشد چرا که در وجود ایشان ارزش‌ها و کمالات انسانی فراوان بوده است. ایشان تمام ثروت، امکانات اقتصادی و هستی خویش را در راه رضای حق بخشید و نیز با حمایت‌های روحی، روانی و اجتماعی از پیامبر در ترویج اسلام و پیشبرد اهداف آن نقش بسزایی داشت و با این کار نام خویش را به‌عنوان الگوی واقعی و راستین تاریخ آفرینش ثبت نمود. با تفحص و جستجو در آیات قرآن کریم و روایات می‌توان به ویژگی‌های برجسته و شاخص آن حضرت دست یافت؛ ویژگی‌های چون طاهره، کرامت، سبقت در ایمان و احسان و بذل اموال خویش نسبت به پیامبر اکرم (ص) از جمله این موارد می‌باشد. به طور کلی، حضرت خدیجه (س) در ابعاد گوناگون انسانی، شخصیتی والا و ارزشمند داشت. در نهایت، وی در سال دهم بعثت و اندکی پس از وفات حضرت ابوطالب (ع) درگذشتند.

منابع

• قرآن کریم.

۱. ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد (۱۳۷۹)، مناقب آل ابی طالب، قم: انتشارات علامه.
۲. الامین، سید محسن (۱۴۰۹)، أعیان الشیعه، بیروت: دارالتعارف المطبوعات.
۳. حر عاملی، محمد بن حسین (۱۴۰۹)، وسائل الشیعه، قم: مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام.
۴. شیخ صدوق (۱۴۰۳)، خصال، قم: انتشارات جامعه مدرسین.
۵. طباطبایی، محمدحسین (۱۴۱۷)، المیزان فی تفسیر القرآن، قم: دفتر انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۶. طبرسی، حسن بن فضل (۱۳۷۲)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تحقیق و با مقدمه محمد جواد بلاغی، تهران: انتشارات ناصر خسرو.

۷. قزوینی، محمد کاظم (۱۴۰۴)، *فاطمه الزهرا من المهد الی اللحد*، ترجمه دکتر حسن فریدونی، بی جا: آفاق.
۸. مامقانی، عبدالله بن محمد حسن (۱۳۵۲)، *تنقیح المقال فی علم الرجال*، نجف اشرف: مطبعه مرتضویه.
۹. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۴)، *بحار الانوار*، بیروت-لبنان: مؤسسه الوفاء.
۱۰. محدث نوری، میرزا حسن (۱۴۰۸)، *مستدرک الوسائل*، قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام.
۱۱. محلاتی، ذبیح الله (بی تا)، *ریاحین الشریعه*، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
۱۲. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، *تفسیر نمونه*، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
۱۳. نمازی شاهرودی، شیخ علی (۱۴۱۸)، *مستدرک سفینه البحار*، به تحقیق و تصحیح شیخ حسن بن علی نمازی، قم: مؤسسه نشر اسلامی.